

SOCIOLOGIE PO SOCIOLOGII¹

Alain Touraine

Sociology after Sociology

Abstract

The unity of the sociology now termed classical was not that of a theory or discourse about social organization, social actors or the ways in which social wholes change; it was the study of society defined as a set of interdependent mechanisms ensuring the integration or combination of mutually opposed elements: the individualism of the actors and the internalization of institutional norms in the service of collective integration. The primary historical reason for the decline of this classical sociology is that its most stable foundation, the opposition between haves and have-nots along with that between men and women, was slowly undermined by a series of great social movements based at once on a quest for liberation and on the idea of equality. It was the crisis in the earlier representations of social life which provoked, beyond the decline of the earlier sociology, the creation of a new intellectual space in which a constellation of forms of thought arose which constitute today what may be called contemporary sociology, and which is a sociology of ultramodernity. It is no longer in terms of objective situations or evaluations, economic or otherwise, that the social actor is explained. It is the cultural actor, his image of himself and his demands that govern a rapidly increasing part of social life. Throughout the world and in all sectors of social life, actors are making a comeback. Reversal of the conception and role of institutions leads us to see them as

¹ Tento text byl poprvé uveřejněn v *European Journal of Social Theory* 2007: 10 (2), str. 184–193.

instruments for the defence of individuals against norms. Today's sociology is better explained by its future than by its past. The new sociology is already constituted as a set of questions and sensibilities, more widespread across the planet than any other previous form of social thought. But this de facto existence of the new sociology is not – not yet – accompanied by sufficient self-reflection.

Povaha a limity klasické sociologie

Jednota sociologie, kterou nyní nazýváme klasickou – protože je chápána jako již náležející minulosti – nespočívala v teorii nebo diskurzu sociální organizace, sociálních aktérů nebo způsobů proměny sociálních celků; jednotu představoval předmět vědění, přesně tak jak požadoval Auguste Comte. Předmětem sociologie bylo studium společnosti, která byla definována stejným způsobem jako příroda, hmota nebo život. Ve skutečnosti byla definice společnosti přesnější: byla definována jako množství vzájemně závislých mechanismů, které zaručovaly integraci nebo kombinaci vzájemně protikladných elementů – individualizmu aktérů a internalizace institucionálních norem sloužících kolektivní integraci. To, co označujeme za společnost, představuje celek, který takto kombinuje řád a pokrok, stejně jako individualismus a solidaritu.

Všechny dřívější definice společnosti tedy byly založené na předpokladu, že existují kombinace a mediace mezi elementy tak vzájemně protichůdnými, že jedině společnost neboli soubor pravidel a procedur, může zabránit otevřenému konfliktu mezi nimi, jenž by znamenal chaos. Co je tento základní protiklad, který definuje modernitu? Jedná se o oddělení objektivního řádu a subjektivních hodnot. V mnoha zemích a situacích jsme byli svědky pokroku - na jedné straně rozumu, měření, ekonomických předpovědí a organizace práce a na druhé straně portrétu a románu, historie převyprávěné v první osobě a, obecněji, morálního individualismu.

Toto oddělení dvou univerz je nejznámější definicí modernity, neboť ten posledně jmenovaný prolomil jednotu náboženského světa, v němž bůh stvořitel byl zároveň racionální bytostí.

Nicméně myšlenka společnosti nenastoupila na počátku modernity. Dlouhou dobu se myslelo, že Bůh měl být nahrazen absolutním Suverénem, uchovatelem veškeré legitimacy, otcem lidí a manažerem zároveň, velkorysým a vykonavatelem spravedlnosti. Utváření politické moci a Státu bylo, od Machiavelliho po Hobbese a od Jean Bodina k Bossuetovi, v jádru politické filosofie; později tomu tak přestalo být, objevovalo se pouze u relativně méně významných filozofů, jako byl například Carl Schmitt.

Sociologie vznikla v momentě, kdy racionální jednání suveréna bylo nahrazeno opozicí mezi silami vědomí a řádu, vnitřního a vnějšího světa, morálkou a ekonomikou. Idea společnosti byla uvedena do nitra modernity, aby udržovala instrumentální racionalitu a individuální vědomí od úplného oddělení.

Idea společnosti tedy stanovila prostředky pro udržení takové vzdálenosti mezi aktérem a systémem, která je reálná, ale limitovaná a kontrolovaná institucionálními mechanismy. Klasickou sociologii můžeme definovat jako pátrání po třetí cestě mezi imperativy racionálního managementu na jedné straně a požadavky morálního svědomí na straně druhé. Durkheimova pozice, blízká pozici solidaristů, kteří sami sebe kladou mezi revoluční socialisty a pravici, typizovala situaci a záměry sociologů, kteří se později, zejména v Evropě, velmi často identifikovali se sociálním státem a podporovali každou formu nerevolučního socialismu.

Tato obecná definice rozsahu sociologie však v žádném případě nevyklučuje hluboké rozdíly mezi různými myšlenkovými školami. Talcott Parsons připisoval ústřední význam institucím, které zaručovaly fungování společnosti, zatímco jiní autoři zdůrazňovali naopak represivní charakter sociálního řádu uzavřeného do sebe sama. Nejvlivnější myslitel století, Max Weber, mobilizoval obrovskou erudovanost do služeb důležitého zkoumání souvislosti mezi náboženstvím – a tudíž kulturou – a vývojem

kapitalistické ekonomiky. K demonstrování jednoty a rozmanitosti klasické sociologie by bylo potřeba celé knihy, zde však postačí jasně ukázat její hlavní definující princip: hledání možných kombinací mezi aktérem a systémem, kteří jsou v moderních společnostech vždy oddělení, ne-li ve vzájemné opozici, avšak nemohou přerušit vzájemné vztahy bez devastace osobního a kolektivního života. Evropa přispěla nejvíc myšlenek ke konstrukci klasické sociologie, ale Spojené státy spatřily vývoj prvních výzkumů z velké části věnovaných studiím typického severoamerického fenoménu: snahy imigrantů o zachování kultury své země původu v národní společnosti, která má velkou kapacitu integrace.

Myšlenky, výzkumy a díla, jež formovaly klasickou sociologii od Durkheima po šedesátá léta dvacátého století, se vyvíjely po rozluce s intelektuálním světem osvícenství. Koncepce klasického „subjektu“ byla zničena Nietzsche a Freudem dříve, než Durkheim vytvořil své *oeuvre* a racionalistická vize společenské organizace a pokroku byla zpochybněna Marxem dokonce dříve. Klasická sociologie tedy nemůže být považována za jeden z posledních projevů osvícenské filosofie. Pokud bychom ji takto chápali, redukovali bychom ji pouze na racionalismus, který je daleko od její pravé podstaty. Tato klasická sociologie patří k velkému myšlenkovému hnutí druhé poloviny 19. století, které radikálně zpochybnilo osvícenský racionalismus.

Klasická sociologie se, ze svých hlavních bašt v Německu, Francii a Spojených státech, rozšířila po celém světě, všude tam, kde se prosadila představa společnosti jako díla národního státu. Zvláště v Latinské Americe, kde se během devatenáctého století nově vznikající Státy inspirovaly z americké ústavy a z ducha francouzské revoluce, byly sociologické myšlenky natolik dobře přijaty, že comtovský pozitivizmus se stal v zemích jako je Brazílie nebo Argentina ideologií nové střední třídy stojící proti staré oligarchii a katolické církvi. Svá důležitá díla však latinsko-americká sociologie vytvořila teprve po druhé světové válce.

Naopak, kdekoliv stát získal plnou kontrolu nad modernizací a následně odmítl uznat autonomii občanské společnosti, tím méně její nadřazenost nad politickým světem, neučinila sociologie žádné výrazné pokroky. Diktatury byly vždy jejími odhodlanými protivníky a totalitární vlády ji zakázaly nebo zničily, jako v případech mnoha střeoevropských zemí – zvláště Maďarska a Československa – kam sociologie výrazně zasáhla před příchodem autoritářských a totalitárních režimů.

Současně sociologie neuspěla v kolonizovaných zemích stejně jako v zemích, kde stále drželi moc tradiční vůdci, protože je svázaná s národním státem a s existencí občanské společnosti vlastníci autonomii v rámci národního státu.

Navíc, idea společnosti, která tedy zůstala cizí pro tak velkou část světa, odmítla velkou část skutečného sociálního života v zemích, které studovala. Myšlenková forma, která usilovala o to být moderní a racionální, odmítala jak tradiční kultury, tak uzavřené komunity nebo náboženské způsoby myšlení. Klasická sociologie nestudovala svět v celém jeho rozsahu, ale soustředila se na tzv. civilizovaný svět, čím vnesla ostrý protiklad mezi civilizované a divoké nebo kolonizované národy. Tato polarizace se manifestovala právě tak jasně v „civilizovaných“ společnostech jako jinde, neboť se snažila chránit rozum a pokrok od tlaků podřízených, nevzdělaných nebo manipulovaných podskupin: proletariát, míněno nižší vrstvy námezdních pracovníků, stejně tak jako ženy, považované za otroky svých emocí a tradic. Klasická sociologie, která vědomě orientovala svůj výzkum na sociální integraci a funkcionalitu, byla současně myšlenková forma, která vytvářela rozdíly mezi civilizovanými a barbary, mezi vlastníky kapitálu a námezdními pracovníky, mezi muži a ženami.

Primární historickou příčinou úpadku klasické sociologie je skutečnost, že její nejstabilnější základ, protiklad mezi vlastníky a nevlastníky spolu s protikladem mezi muži a ženami, byl pomalu podkopáván řadou velkých sociálních hnutí postavených zároveň na požadavku osvobození a na představě rovnosti. Sociologie byla častěji odmítána ideologiemi

těchto hnutí než posilněná jejich požadavky. Zvláště marxismus neměl přímý vliv na sociologii a myšlenka marxistické sociologie zůstala slabá a zmatená. Sloužila pouze k tomu, aby ukázala, že byla téměř prázdná, zatímco ostatní se vyvíjelo.

Úpadek klasické sociologie

Úpadek byl následkem transformace života a sociálního jednání samého. Jistě, objektivní změny hospodářské, zaměstnanecké či jiné situace hrály roly v této transformaci, ale byla to zejména krize dřívějšího zobrazení sociálního života, která vyvolala, nad rámec úpadku dřívější sociologie, vytvoření nového intelektuálního prostoru, v němž vznikla konstelace myšlenkových forem, jež dnes tvoří to, co můžeme nazvat současnou sociologií, a jež je sociologií ultramodernity. Budu hájit názor, že tato nová sociologie ve skutečnosti zaujímá důležitější místo ve vědomostním světě než klasická sociologie, zejména proto, že byla schopná kritizovat, ale také propojit poznatky získané psychoanalýzou a marxismem.

Transformace, které vyvolaly tento posun v sociologickém myšlení, a obecněji v celém sociálním myšlení, jak v jeho populárních, tak v abstraktnějších variantách, jsou natolik známé, že je vzpomenu pouze krátce. Ale je nezbytné zdůraznit to, co v těchto transformacích přímo způsobilo změnu v sociologickém myšlení. Zásadním faktem je přechod od sociálního života definovaného především ekonomickými termíny k jinému, jehož hlavní kategorie jsou definované v termínech kultury, a který se tudíž týká sféry osobnosti, vztahu já k sobě samému, spíše než sféry sociálních institucí a jejich funkcí.

Historicky to byla 60. a 70. léta 20. století, s Hnutím svobody slova (Free Speech Movement) v Kalifornii a zejména s květnem 1968 ve Francii, ale také v Trentu nebo v New Yorku, a včetně velkých amerických kampaní za občanská práva černochů a proti válce ve Vietnamu, která byla svědkem urychlené změny ve společnosti a kultuře, a tedy civilizační

změny, jíž klasická sociologie zjevně nebyla schopná porozumět, jak bylo demonstrováno rychlou ztrátou vlivu Talcotta Parsonse, nesporného vedoucího představitele sociologie 50. a počátku 60. let 20. století, který byl od 70. let převážně upozadován.

Ve skutečnosti jsme svědky změny perspektiv. Aktér již není vysvětlován v termínech objektivních situací nebo hodnocení, ekonomických či jiných. Je to kulturní aktér, jeho obraz sebe sama a jeho nároky, který řídí rychle rostoucí část sociálního života, zatímco globalizace ekonomiky odděluje sociální život od jakékoli formy „společnosti“, konkrétněji od národních států, mezi něž již nelze řadit Spojené státy, které se staly impériem. „Společnost“ již není produktem ekonomické organizace. A pokud jde o ekonomiku, ta se stává „divoškou“, definovanou více trhem než hospodářskými politikami nebo dokonce strategiemi velkých společností. Sociální a politický prostor je stále více zaměstnán, přinejmenším na národní úrovni, problémy, které se v první řadě týkají vztahů každého jednotlivce k sobě samému. K této krátké analýze je potřeba dodat, že tato nová sebeorientace jednání, která nahrazuje dobytí přírody budováním sebe sama, je především femininním modelem, který nahrazuje nebo spíše překračuje a začleňuje maskulinní model, který ztratil svoji dominanci.

Post-klasická sociologie

Může být v této nové situaci udržena definice klasické sociologie tak, jak jsem ji definoval, jako úsilí propojit instrumentální racionalitu a morální individualismus? Ne, jednoduše protože nová situace, definovaná globalizací ekonomiky a posílením individuálního subjektu, vede přímo k téměř úplnému rozkolu mezi světem objektivity a úsilím subjektu být konečným účelem svého jednání. Dřívější vyváženost zmizela; myšlení i intervence sociologa se posunuly na jednu stranu; snaží se objevit a rozšířit sociální prostor definovaný jako chráněný prostor individuálních a kolektivních subjektů, které usilují, skrze kolektivní akci, veřejnou politiku nebo in-

stitucionální mechanismy pokrýt území tak, aby je bylo možno ovládat k uspokojení potřeb subjektu a zvláště jeho tvůrčí svobody. Posvátné území, které by pravděpodobně bylo v minulosti považované za anti-sociální, ale které je naopak obsazeno novými institucemi, jejichž cíle jsou přímo v opozici k cílům starých institucí, které inklinovaly k posílení společnosti, dokonce za cenu represe použité vůči jedincům nebo sociálním kategoriím.

Platí tato definice nové sféry sociologie pouze pro nejméně „rozvinuté“ země nebo pro všechny země, a v každé zemi, platí pro všechny věkové skupiny, pohlaví a ekonomické nebo vzdělanostní úrovně? V minulosti by odpověď zněla negativně, v té míře, v níž sociologie a antropologie – a proč ne historie? – studovaly odlišné typy společností.

Dnes je globalizace hospodářských, finančních a kulturních výměn tak pokročilá, že je nemožné kreslit dělicí čáry mezi společnostmi, které jsou „rozvinuté“ a které nejsou, nebo dokonce mezi ty, jež následují odlišné cesty modernizace. Není však možné spokojit se s povrchním obrazem světa stejného pro všechny; novým imperativem je objevit, co má individualismus nejbohatších zemí společného s úzkoprsou nebo agresivní obranou tradic nebo kulturních projektů, které jsou ohroženy ekonomikou a kulturní globalizací – a to do té míry, že studium jejich komplementarity a kombinování různých cest představuje centrální body sociologických analýz.

Tato integrace různých situací se stává možnou pouze tehdy, když se nikdo s modernitou zcela neidentifikuje a všichni rozpoznávají, že jejich cesta modernizace není jedinou cestou k modernitě, ale vykazuje zcela specifické znaky. To nebrání všem jednotlivcům a všem sociálním a kulturním skupinám stát před stejným problémem: jak spojit účast na globalizovaném ekonomickém světě a na jeho instrumentální racionalitě s obranou specifických kulturních projektů, dopřávajíc všem ostatním stejně jako sám sobě právo vytvářet takovou kombinaci, která vede k spojení tří prvků:

1. Rozpoznání ekonomické globality, která není univerzální, ale rámcem činnosti stále více společné pro všechny.
2. Potvrzení kulturních orientací, které odkazují zpět k univerzalistickým hodnotám.
3. Rozpoznání práva každého vytvořit svoji vlastní specifickou kombinaci dvou výše zmíněných prvků podle svých vlastních představ.

Těchto několik slov zřetelně evokuje určité debaty, které jsou zásadní pro současné sociální myšlení a nabízí cesty, jak překonat konflikty založené na uměle vytvořených opozicích. Jsou zde samozřejmě komunitariáni, pro které je absolutní prioritou obrana kulturní identity, a na druhé straně liberálové, kteří počítají s otevřením trhů, aby odstranili ten druh hledání homogenity a čistoty, který vyvolal tolik mezinárodních i občanských válek.

Ale tyto dvě pozice nejsou v přímém souladu, jak jsem naznačil vzpomínaje fakt, že neexistují dva ale spíše tři vzájemně si čelící termíny, neboť ekonomický život nemůže být identifikován univerzalistickými principy kulturní orientace, ale vždy skutečnostmi, které jsou konkrétní, a proto partikulární.

Tedy, sociologie si nemusí volit mezi multikulturalismem, který může vést ke ztrátě komunikace mezi kulturami uzavřenými do sebe a „republikanismem“, jehož extrémní projev ukázala Francie. Musíme začít s odstraněním těchto dvou přístupů, které jsou oba sociálně destruktivní. Ti, kteří vidí svět rozdělený mezi liberální Západ a komunitární či dokonce teokratický muslimský svět, vytváří právě tu situaci, kterou považují za nebezpečnou. Zatímco činit čistě politické volby není věcí sociologia, je to na něm, aby ukázal, že střet civilizací, který, jak jej koncipoval Samuel Huntington, byl daleko od obrazu reality, se přesto může stát děsivě skutečným a zplodit opoziční bloky, v nichž nedílná moc bojovníka a obránce zákona dominuje rozmanitosti sociálních skupin a partikulárním zájmům.

V tomto bodě se potkává sociologie dneška a včerejška. Vycházíme z několika dekád charakterizovaných myšlenkou, že ovládaní jsou pouze

oběťmi, předměty manipulace a dozoru nebo trestu. Ale ve skutečnosti žádný aktér možná neexistuje, pokud nejsme schopní dělat více, než odsuzovat vládců. Jak bylo takové myšlení skvělé, tak se ukázalo sebezničující, neboť redukce ovládaného do statusu oběti je pozice, která nejlépe slouží zájmům vládců. Tato sociologie prostého odsuzování je nyní překonána, navzdory knihám, které udržují její památku naživu a navzdory stále významnému vlivu Michela Foucaulta v téměř každé oblasti sociálního myšlení. Co dává sociologii život je vzrůstající obecné poznání, že oheň historie nevyhořel, že žijeme v žáru ultramoderní společnosti a nikoliv v chladu společnosti postmoderní. Neboť na celém světě a ve všech oblastech sociálního života aktéři zažívají návrat. Nadšení našich republikánů pro sekularismus na konci devatenáctého století nezastavilo dělnické hnutí, aby se stalo nejdůležitějším aktérem v sociální historii té doby. Podobně dnes odsuzování nejagresivnějšího komunitarismu nebude stačit k zastavení toho, aby se spory o uznání kulturních práv nestaly stejně ústřední jako spory o uznání sociálních práv před sto lety a o století dříve ještě důležitější spory o uznání občanských práv. První povinností sociologa je nepřijmout diskurzy odmítnutí, které jen špatně skrývají obranu privilegií a popření druhého jako zároveň různého i rovného. A toto dílo, které musíme přijmout za své, může být uskutečněno pouze na všech stranách najednou, v Íránu stejně jako v Kanadě nebo Peru, v ženských hnutích jako v obraně etnických menšin, v debatách o školách jako v úsilí ekologů.

Hledání aktérů

Zde se musíme pozastavit a zodpovědět námitku, která je zřetelná od úplně první řádky tohoto textu. Nepřevádí tento program sociologii v ideologii? Měli bychom, stejně jako tak činí většina aktérů, mluvit v rámci opozice mezi dobrem a zlem a neustále provádět hodnotové soudy? Tato námitka není platná, ale musí být zodpovězena. Neboť hlavním předmětem sociologie je studovat úsilí vynaložené ke zbavení se ideologických vizí. Stu-

dujeme formy chování orientované hodnotami, ale nevysvětlujeme tyto formy chování z hlediska přesvědčení; vidíme je jako snahy o vytvoření svobodných a zodpovědných aktéry, kteří hledají cesty k překročení vrcholů, které jim brání v rozhledu. A samozřejmě musíme studovat jak ty, kteří usilují o únik od komunitarismu, aby bránili svoji svobodu, tak ty, kteří brání svá kulturní práva proti tomu, co někteří označují za nepředvídatelné a nekontrolovatelné síly trhu.

To, co sociologii sjednocuje, je hledání aktérů. To vynechává ty, kteří tvrdí, že veškerí bojovníci jsou mrtví nebo že přesvědčení a touhy se již dávno rozplynuly do zájmů. Naopak, hlavní roli hrají ti, kteří vidí vznik nových sociálních, politických a kulturních hnutí. Doplnkovou roly hrají ti – stále četnější – kteří usilují o objevení nových aktérů, kteří studují odolnost systémů nadvlády a také ti – optimističtější povahy – kteří popisují utváření nových prostorů pro institucionalizaci nebo realizaci kulturních a sociálních práv. Všechny tyto oblasti výzkumu jsou vzájemně závislé a nereflktují staré dělení sociálního života do institucí – rodina, výroba, náboženství, politika atd. – které sociologové měli studovat odděleně. Proto musí sociologie postavit do centra studium žen, ne proto, že toto téma bylo příliš dlouho opomenuto, ani proto, že ženy bojují za nová práva, ale proto, že studium žen je základní pro analýzu společností, neboť se jedná o otázku rovnosti a rozdílů nebo jinak řečeno vztahů mezi sociálním jednáním a hlubšími orientacemi sociálního života, ať už náleží libidu nebo utvrzení já jako subjektu a tudíž univerzálnosti lidských práv. Toto je dokonce nejlepší test obnovy a kvality sociologie v dané zemi: význam přisuzovaný uznání těchto rozdílů, které jsou nejméně redukovatelné na ekonomické a politické funkce vykonávané uvnitř sociálního celku.

V zemích, kde sociologie položila nejstarší a nejhlubší kořeny, by mělo být studium ženského chování v centru obecné sociologie a nemělo by představovat zvláštní obor studia. Ale v každé zemi platí definice nového pole působnosti sociologie: na jedné straně studium kulturních aktérů a jejich boje s neosobními silami trhu, na druhé straně studium komunit.

Nyní mohu, abych definoval společnost, představit, slovo, které, pokud bych jej užil dříve, by mohlo být chápáno jako provokace. Současná sociologie studuje taková jednání, která jsou vysoce individualistická, a to jako taková nebo v opozici ke kolektivní logice, ať už se jedná o ekonomickou, etnickou nebo náboženskou. Slovo individualismus vyvolává na prvním místě selhání forem sociální sounáležitosti doprovázené závislostí na těch, kdo formují postoje, názory a chování, ať už na názorových vůdcích nebo médiích.

Avšak individualismus dnes může mít pouze jeden význam, protichůdný k tradičnímu významu, který jsem právě zmínil. Sloučení ekonomické participace a kulturní identity nemůže být realizováno na úrovni společnosti; sloučení participace na globální ekonomice a obrany nebo utváření kulturní identity – odkazu nebo nového projektu – je možné pouze na úrovni jednotlivce. Proto jak v rodině, tak ve škole vidíme triumf – navzdory aktivnímu odporu – myšlenky, že je to dítě nebo student, kdo musí být v centru instituce. Zdlouhavé diskuse ve Francii mezi obhájci a oponenty tzv. *collège unique*, systému, ve kterém všichni studenti navštěvují stejnou střední školu, nás dovedly k závěru, že udržení stávajícího systému není možné bez podstatné individualizace vztahu mezi učiteli a studenty.

Jedním z hlavních témat sociologie je proto změna pojetí a role institucí. Instituce byly definovány svými funkcemi v integraci sociálního systému. Definovaly a prosazovaly úctu k normám a dokonce k hodnotám společnosti. Stále více je naopak chápeme jako nástroje obrany jednotlivců, které jim umožňují bránit se proti normám. Naše společnost je čím dál méně společností subjektů a stále více společností dobrovolníků.

Již tyto obecné představy předurčují nezbytnou transformaci veřejné politiky v sociální aréně. Všude jsme svědky vyčerpání sociálního státu, který však utvářel naše životy po půl století. Ale výhody méně řízeného hospodářství se nezdaří být tak velké, aby nás přiměly zapomenout na zvýšení nerovností a vyloučení. Proto jsou sociologové stále častěji dotazováni

a dotazují se sami sebe, na nejlepší způsob, jak nejlépe řídit veřejné výdaje, které musí zůstat vysoké a zároveň musí sledovat metody, které jsou méně kontrolované státem, efektivnější a především aktivnější ve službách boje proti nerovnostem. Důležitost problémů osobního života vede k tomu, že se tato doména stává privilegovaným terénem pro objevy: jak například můžeme nejlépe zvládnout problémy spojené s novými postupy léčby neplodnosti, se stárnutím, s nemocnicemi a školami, ale také problémy s adaptací minorit a hendikepovaných na pracovišti? Nezbytnost použití obnovené sociologie na „sociální problémy“ je pocítována všude a to posiluje samu sociologii tím, že ukazuje možnosti její aplikace.

Obraz, který zde byl právě prezentován, ukazuje sociologii zabranou do zbavování se předchozích představ o sobě samé a zvláště do odhalování limitů vlivu, který má údajně „sociálně“ vykonávat nad jednotlivci. Můžeme tedy nabýt mínění, že to co je zde navrhováno, je spíše antisociologie než nová sociologie.

Návrat ke společnosti?

Proto musíme obrátit pozornost k tématu, které je komplementární k tématu „subjektu“ a dokonce k němu protichůdné, a které již v sociologii zaujímá velmi významné místo. Toto téma nás zdánlivě vrací zpět, svým vlastním pojmenováním, k základům sociologie: totiž k sociální vazbě, k pojmu, jehož význam není stejný ve všech jazycích, proto je často preferován německý výraz *Bindung* před jinými jazykovými ekvivalenty. Byla by chyba myslet si, že zde jde o reakci na anomii, o krizi všech kategorií sounáležitosti a obecněji o všudypřítomnou desocializaci. Naopak, jedná se o rekonstrukci sociální vazby na bázi požadavků individuálního aktéra. Použijme zde nejběžněji užívaný jazyk: naše sebeúcta je svázána s obrazem, jaký o nás mají ostatní a obecněji s naším povědomím o sounáležitosti k sociální entitě, co Franco Crespi a jeho spoluautoři nazývají solidaritou, chápající toto slovo v jiném smyslu, než jaký mu přisuzovalo dělnické hnutí.

Jedná se opravdu o volání po pospolitosti, která však nemá nic společného s *völkisch*; naopak spočívá ve snaze o získání sebeúcty a tudíž individualistického uvědomění, ale takového, které je svázáno s obnovením sociálních vazeb a solidarity. Musíme zdůraznit vzdálenost, která odděluje téma subjektu od tématu já. Neboť subjekt je definován vně sociální a dokonce částečně proti němu, zatímco já je svázáno se sociální integrací. Pokud je přípustné aplikovat politické kategorie ve světě vědění a intelektuálních přístupů, můžeme říci, že představa subjektu má levicový podtext a představa já pravicový, aniž bychom však těmto adjektivům přiřkládali příliš velký význam. Vlastně tyto výrazy nejsou důležité samy o sobě, ale užitečně zdůrazňují rozmanitost přístupů a orientací, které tvoří novou sociologii. Ten posledně jmenovaný nicméně zachovává svou jednotu nad a za touto rozmanitostí orientací, jednotu pramenící ze zničení starých pojmů, jako např. společnost nebo sociální systém, které dříve zajišťovaly silné spojení mezi normami, institucemi a procesy socializace.

Je nezbytné akceptovat to, co můžeme nazvat změnou paradigmat, změnu stejné velikosti jako ta, která nás přivedla od filosofie zákona a Státu ke klasické sociologii. Je to naše pomalost v přijetí této změny paradigmat, která vysvětluje krizi v sociologickém myšlení a v sociální politice a lehkost přijetí „liberálních“ myšlenek a politik, které jsou jasněji definovány tím, co odmítají, než tím, co nabízejí. Ovšem co je nejnaléhavější, je zbavit se extrémního pesimismu, který vidí pouze oběti, když je místo toho nutné objevit aktéry. Ale jakmile toto učiníme, potřebujeme se zbavit liknavosti tzv. neoliberalního myšlení, které redukuje možnosti jednání do více či méně úspěšného přizpůsobení externím omezením.

Dnešní sociologie je lépe vysvětlitelná svojí budoucností než svojí minulostí. Konstruuje se a vynalézá sama, neustále se přetváří, spíše než aby byla složena ze škol, jejichž existence by sahala přes několik generací. Již je ustanovena jako sada otázek a senzitivit, rozšířenější napříč planetou jako žádná jiná předchozí forma sociálního myšlení. Ale tato *de facto* existence nové sociologie není – dosud ne – doprovázena dostatečnou sebereflexí.

Pluralita jazyků a dokonce cílů stále více a více tříští obor, který někteří považují za skrovný závoj sotva masující rozmanitost zájmů a vášní.

Nicméně, v závěru zvolím opačný přístup. Pokud je klasická sociologie již dávno minulostí, nová sociologie se již uskutečňuje a my bychom neměli dále odkládat reflexi, která umožní lepší komunikaci mezi aktéry. Tato konstrukce sociologie, která je zároveň sjednocená a diferencovaná, v globalizovaném a fragmentovaném světě, je podnikem, kterého se dnes účastní téměř každý z nás.

Z angličtiny přeložila Jana Kupková

Alain Touraine je čestným ředitelem studia na l'Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, CADIS, v Paříži. Jeho nejnovější knihy jsou: Un nouveau paradigme: pour comprendre le monde d'aujourd'hui (Le livre de poche, 2006), a Le monde des femmes (Fayard, 2006).